

WIADOMOŚCI GEOGRAFICZNE

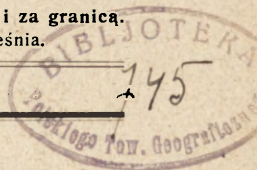
(REVUE MENSUELLE DE GÉOGRAPHIE)

Wydawnictwo Krakowskiego Oddziału Polskiego Tow. Geograficznego

Redakcja: WIKTOR ORMICKI, Kraków, ul. Grodzka 64.

Miesięcznik poświęcony przeglądowi spraw geograficznych w Polsce i za granicą.
Wychodzi z początkiem każdego miesiąca z wyjątkiem sierpnia i września.

Kraków, maj 1931 r.



GUSTAW WUTKE (Warszawa).

Geografia, jako przedmiot nauczania szkolnego.

Geografia jest nauką syntetyczną, rozumową, ścisłą.

Syntetyczną, gdyż 1) dąży do swoistej, geograficznej syntezy wszystkich tych zjawisk, których wypadkową jest życie danego krajobrazu, nie wyłączając życia ludzkiego; 2) wyjaśnia istotne stanowisko człowieka we wszechświecie i jego czynny udział w życiu ludzkości i narodu; 3) jest łącznikiem między przyrodą a kulturą ludzką.

Rozumową, gdyż analizując krajobrazy, dynamicznie pojęte, jako zespół naraz oddziaływujących na siebie poszczególnych zjawisk, stara się zrozumieć wzajemne ich relacje oraz poznać logikę zależności i wpływów.

Ścisłą, gdyż 1) możliwie dokładnie obserwuje fakty konkretne, 2) tworzy pojęcia ścisłe i 3) stara się ująć rytm życia krajobrazów w możliwie ścisłe prawa, rządzące ich dynamiką, 4) rezultaty swych dociekań rejestruje w formie specyficznej wykresu geograficznego (w istocie matematycznego) — mapy geograficznej — podstawy geografji, jako nauki i jako przedmiotu nauczania.

Cel nauczania geografji. Celem nauczania geografji jest nie tylko 1) opanowanie pamięciowo pewnego zasobu wiadomości geograficznych, 2) umiejętność posługiwania się mapą, lecz także rozwój umiejętności, 3) obserwacji złożonych zjawisk życia otaczającego, 4) rozumienia zasadniczych form i zjawisk fizjograficznych i antropogeograficznych, 5) myślenia kategorjami geograficznych pojęć i praw, oraz 6) uzdolnienie wychowanka do czynnego i świadomego udziału w życiu.

Program. Należy zaznaczyć wyraźną dwustopniowość programu 1) klasy I, II, III i 2) IV, V, VI — przyczem drugi cykl nie jest powtórzeniem cyklu pierwszego, co wyraźnie zaznaczono w »uwadze« do programu kl. VI w Nr. 8 Dz. U.

Metody nauczania geografji. Wybór metod należy pozostawić nauczycielowi. Dobre są wszelkie — byle nie zawierały w formie jawnej czy utajonej werbalizmu. Pierwszeństwo jednak należy przyznać metodzie 1) laboratoryjnej i 2) dyskusyjnej. Wykładową metodę stosować należy jako dopełnienie dwu pierwszych.

Organizacja nauczania. Zważywszy, że zarówno nauka, życie jak również psychika dziecka rozwijają się przez ćwiczenie umiejętności samodzielnego pokonywania oporów i przezwyciężania trudności, należy

nie usuwać tych trudności, lecz tak umiejętnie zorganizować pracę w szkole, a stworzyć takie warunki, by uczeń — począwszy od łatwych a następnie systematycznie przechodząc do coraz to trudniejszych zagadnień — samodzielnie mógł je pokonywać i rozwiązywać.

W tym celu nauczyciel 1) wzbudzi żywe zainteresowanie wychowanków zagadnieniami geografji, przez co wyzwoi w uczniu *maximum* energii i będzie mógł żądać od niego wydajnej, sumiennej, radośnej pracy, 2) przyzwyczai do dokładnej, samodzielnej obserwacji, 3) wdroy umysł do systematycznej analizy, 4) rozpocznie próby syntetyzowania, 5) nauczy rejestrowania zdobytych wiadomości przy pomocy właściwej geografji symboliki kartograficznej oraz czytania mapy geograficznej.

Pracę tę prowadzić należy nie tylko na lekcjach, ale i 1) podczas wycieczek, 2) w pracowni geograficznej, 3) na posiedzeniach kółek geograficznego i krajoznawczego.

Wycieczki — zasadnicze źródło dostarczające bezpośrednich przeżyć, realnych faktów i obiektów obserwacji przez konkretne zetknięcie się ucznia z rzeczywistością — należy organizować stale, systematycznie i metodycznie na wszystkich poziomach nauczania — kilka razy do roku w każdej klasie.

Bogate zdobycze wycieczek (przeżycia, obserwacje, okazy, rysunki, fotografie, plany i t. d.) dostarczą tematów do pracy laboratoryjnej, i dyskusji na godzinach pracy szkolnej.

Pracownia geograficzna jest wykładnikiem metody laboratoryjnej, jej konsekwencją i warunkiem nieodzownym, to też należy bezwzględnie dążyć do jej założenia w każdej szkole. Jedynie ona umożliwi skuteczną walkę z werbalizmem i ożywi nauczanie rozgwarem radośnej, samodzielnej, zbiorowej pracy.

W pracowni podczas lekcji wygodnie będzie można wykonać: 1) doświadczenia geograficzne, niezbędne dla dokładnego wyjaśnienia podstawowych pojęć geograficznych (sporządzanie kompasu, planów, form terenu z plasteliny, na piaskownicy, zjawiska fizyczne — i t. d.), 2) ćwiczenia kartograficzne — niezbędne dla zrozumienia mapy szkolnej, 3) ćwiczenia geograficzne na mapie topograficznej, 4) ćwiczenia astronomiczne i t. d.

Pracownia zgromadzi 1) zbiory krajoznawcze, fenologiczne spostrzeżenia, okazy z wycieczek (młnerały, skały) co stanie się zaczątkiem muzeum geograficznego, 2) pomoce szkolne, mapy, modele, przyrządy pomiarowe, obrazy — co umożliwi należyte i częste wyzyskiwanie ich podczas pracy. Pracownia umożliwi również systematyczne i częste posługiwanie się epiodiaskopem, co znacznie przyczyni się do należytego wyobrażenia krajów odległych.

Wreszcie stanie się ośrodkiem pracy kółka geograficznego i krajoznawczego. Posunie i zagwarantuje normalny i naturalny rozwój geografji w szkole.

Do najpilniejszych zadań należy: 1) zaopatrzyć szkołę w polskie mapy szkolne warstwicowe, 2) przeprowadzić, by każdy uczeń posiadał jeśli nie atlas geograficzny Romera, to przynajmniej poszczególne mapy, 3) zorganizować systematyczne ćwiczenia kartograficzne na siatkach własnoręcznie sporządzonych w klasach niższych; konturami można posługiwać się dopiero w klasach wyższych; 4) zorganizować ćwiczenia terenowe i pomiarowe na przyrządach Jezierskiego lub własnej konstrukcji na przestrzeni

całego kursu geografji w szkole; 5) zorganizować ćwiczenia meteorologiczne — choćby posługując się stacją IV rzędu, byle prowadzone one były stale i systematycznie; 6) zorganizować ćwiczenia astronomiczne we wszystkich klasach (pokaz nieba gwiazdowego, wyznaczenie południka, wyznaczenie kąta padania promieni słonecznych, obserwacje ruchu gwiazd, księżyca, słońca, planet, wyznaczenie szerokości i długości geogr. zegar słoneczny i t. p.); 7) systematyczne zorganizowanie wycieczek po kilka w ciągu roku we wszystkich klasach, przyczem jedna kilkuniedniowa po Polsce w każdej klasie co rok, 8) zorganizować kółko krajoznawcze, 9) rozpocząć organizację pracowni geograficznej.

Sprawy Polskiego Towarzystwa Geograficznego. (*Actes de la Société Polonaise de Géogr.*)

Warszawa. — Posiedzenie naukowe P. T. G. w dniu 20 lutego 1931 r. Przewodniczył prezes Wł. Ma s s a l s k i. Referat wygłosił F. R ó ż y c k i na temat: „Sprawozdanie z wycieczki geologicznej po Alpach Francuskich“.

Prelegent, który wziął udział w zjeździe geologów z racji 100-go jubileuszu Francuskiego Towarzystwa Geologicznego w Paryżu, odbył wycieczkę naukową po Alpach Sabaudzkich i Delfińskich. Prelegent stwierdza, że geologowie francuscy dzielą Alpy Zachodnie na dwie wielkie strefy podłużne, oddzielone od siebie wyraźnymi linjami tektonicznymi i dyzlokacjami. Rozpoznana linja podziału przebiega w pobliżu Montiers i St. Jean de Maurienne.

Strefę wewnętrzną stanowią utwory fliszowe, mezozoiczne i karbońskie, przeważnie zmetamorfizowane na granicy zetknięcia z łupkami krystalicznymi, które stanowią tu gros masy skalnej; wśród łupków przewagę mają łupki granitowe i połyskujące (lustrés).

Alpy zewnętrzne dzielą się na dwa pasma; podalpejskie, zbudowane przeważnie ze skał mezozoicznych z dominującą przewagą wapieni od górnego liasu do oxfordu i valanginienu; Belledonne, krystaliczne, należące do łańcucha zewnętrznego masywu krystalicznego strefy Mt. Blanc. Pasma krystaliczne zbudowane jest przeważnie z łupków krystalicznych (gnejs, łupek mikowy, amfibolit) i z granitów.

Utwory węglowe towarzyszące strefie zewnętrznej pod La Muce posiadają eksploatowany antracyt; wapienie jurajskie i kredowe używane są na budulce i na marmury (l'Echaillon pod Grenoble). Z utworów trzeciorzędowych najwięcej rozprzestrzenione są mioceńskie (mollasse), zwłaszcza w dolinie dyzlokacyjnej pod Voreppe i dalej na północ ku granicy szwajcarskiej.

Z czwartorzędu znane jest najlepiej zlodowacenie Würmu, które swego maximum dosięgło pod Rives i Voiron; boczne moreny tego lodowca znane są na wysokości 1200 m w paśmie Subalpejskiem. Przed Würmem intensywny okres międzylodowcowy zniszczył przeważnie w górach nagromadzone poprzednio moreny. Ciekawą jest tu dolina rz. Drac pełna osadów glacialnych i fluwjoglacialnych oraz pięknych wąwozów, wymytych w tych osadach i tarasów.

Pod Eybens koło Grenoble istnieją osady glin jeziorowych o miąższości 250 m, a w dolinie rz. Romanche piękne jeziora powstałe w czasie zlodowacenia z zatamowania biegu wód, jak np. jez. Lac Mort.

Ruch geograficzny w świecie i w Polsce.

(*Mouvement géographique dans le monde et chez nous*).

I. Towarzystwa i komisje, czasopisma i stacje naukowe. (*Sociétés et commissions, périodiques et stations scientifiques*).

Antwerpja. — Założono tu flamandzkie towarzystwo geograficzne (Vlaamsch Aardrijkskundig Genootschap). Prezydjum spoczywa w rękach dra Denucé (Antwerpja).

Berlin. — Z początkiem b. r. ukazał się pierwszy zeszyt czasopisma „Deutsche Lande“, redagowanego przez W. Georgi'ego (Berlin Sw 42, Ritterstr. 12). Nowe wydawnictwo poświęcone jest krajoznawstwu.

Białogród. — Ukazały się dwa dalsze zeszyty „Prac białogrodzkiego Tow. Geograficznego“. Zeszyt 8 poświęcony jest geografii regionalnej okolic Rożaje i Biharu (autor dr. Milisav V. Lutovac), zeszyt 9, pióra dra Kosta V. Petkovića zajmuje się stratygrafią i tektoniką gór Belava i Czarnego Wierchu.

Białogród. — XV tom jugosłowiańskiego „Głosnika“ za rok 1929 zawiera szereg cennych artykułów i rozpraw. Z ważniejszych wymienimy Corovića V. o gminie Topla, M. B. Pajkovića o życiu pasterskim na Bielasicy, S. Stankovića o rybołóstwie na jeziorach pd.-balkańskich, P. Vujevića o klimacie Hvaru S. Jovanovića o ludności chorwackiej w Gradysce i S. Milojevića o morfologii doliny Toplicy. Kilkanaście komunikatów i sprawozdanie bibliograficzne dopełniają całości.

Gotha. — W nakładzie J. Perthesa rozpoczęto publikację ściennych map rolnych, przeznaczonych do użytku szkolnego. Redakcja atlasu spoczywa w rękach dr. Fryd. Waltera (Bochum). Do chwili obecnej wydano mapę rozmieszczenia gospodarstw o powierzchni ponad 200 ha (Landwirtschaftliche Grossbetriebe über 200 ha; podz. 1:1,000,000).

Kanton. — Pojawił się I. tom Prac Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Sun Yatsena pod redakcją Wilh. Crednera.

Poznań. W „Poznańskich Pracach Ekonomicznych“, redagowanych przez prof. E. Taylora wydano jako zeszyt 15 rozprawę J. Piotrowskiego, poświęconą „zagadnieniu polskiego eksportu mięsnego“.

Równe. Nakładem i staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych ukazał się II. tom Rocznika Wołyńskiego o imponującej objętości 584 str. Poświęcony on jest zasadniczo historii regjonu Wołyńskiego, jakkolwiek zawiera kilka cennych artykułów przyrodniczych, jeden z dziedziny toponomastyki, jeden z zakresu etnografii i je-

den metodologiczny. Całości dopełnia bogata biblijografia Wołynia, pióra J. Hoffmanna.

Tarnów. — Dnia 25 marca b. r. odbyło Tarnowskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk uroczyste posiedzenie poświęcone uczczeniu 600-lecia założenia m. Tarnowa, na którym przemawiali m. i. ks. dr. St. Bulanda o Starym Tarnowie i prof. Simche Zdz. o stosunkach gospodarczych miasta.

Warszawa. — Z końcem marca opuścił prasę drukarską 3 i 4 zeszyt X t. Przeglądu Geograficznego. Otwiera ten zeszyt ciekawa rozprawa Winida W. Chicago, dalej piszą Dobrowolski i Lugeon o roku polarnym i współpracy Polski, Loth daje treściwy rzut oka na ekspansję polityczną państw europejskich w Afryce. Rozprawa Lencewicza o pierwszej polskiej mapie warstwicznej i Midowicza uwagi na temat anemologii tatrzańskiej zamykają pierwszą część.

W dziale sprawozdawczym znajdujemy przegląd ważniejszej literatury antropogeograficznej w Stanach Zjednoczonych (Nowakowski) i dwa interesujące przyczynki Deszczki i Gumińskiego obok cenne sprawozdanie Poleskiego Komitetu Geologicznego.

II. Zjazdy. (Congrès).

Warszawa. — Zarząd Polskiego Towarzystwa Geograficznego postanowił wziąć wydatny udział w V Ogólnopolskim Zjeździe Nauczycieli Geografii w Gdyni. W skład delegacji, prowadzonej przez Prezesa P. T. G. Wł. Massalskiego, wchodzi: rektor A. Sujkowski, płk. J. Kreutzinger, prof. St. Lencewicz, prof. St. Nowakowski, prof. St. Srokowski, dr. Wł. Deszczka, dr. F. Różycki i p. Ordyński.

Równocześnie zachęca Zarząd P. T. G. członków Towarzystwa, by zechcieli wziąć wydatny udział w Zjeździe i w ten sposób przyczynić się do nadania mu jaknajwiększego znaczenia.

Urlopy dla nauczycielstwa, udajęcego się na Międzynarodowy Kongres Geograficzny do Paryża (16—24 IX. 1931 r.). Dnia 10 stycznia 1931 r. rozesało Ministerstwo W. R. i O. P. do Kuratorjów Okręgów szkolnych, do Śląskiego Urzędu Wojew. Ośw. Publ. i do Liceum Krzemienieckiego pismo Nr. II—29015/30 następującej treści:

»Z uwagi na mający się odbyć w dniach 16—24 września 1931 r. w Paryżu Międzynarodowy Kongres Geograficzny i związane z nim wycieczki naukowe, Ministerstwo, pragnąc dać możność nauczycielstwu pogłębienia swej wiedzy geograficznej, upoważnia Kuratorjum do udzielenia w tym celu urlopów tym nauczycielom, którzy przedstawia odpowiednie zaświadczenia Polskiego Towarzystwa Geograficznego w Warszawie, ul. Nowy Świat 72. Za Dyrektora Departamentu K. Pieracki, Naczelnik Wydziału«.

III. Ekspedycje. (*Expéditions*).

Afryka. — **Zdobycze włoskie w Libji.** W styczniu b. r. rozniosty dzienniki wiadomość o zdobyciu przez armję włoską oazy Kufra, oddalonej 820 km od Bengasi. W ten sposób zajęli Włosi teren odstąpiony im jeszcze w roku 1912 przez Turcję, a którego obsadzenie napotykało na niezłomny i owocny opór ze strony wojowniczego szczepu Senussi. W roku 1920 widziały się Włochy, zepchnięte na sam skraj morza, zmuszone do uznania traktatem w Er Regima niepodległości Senussów i suwerenności całego zaplecza kolonji pod nominalną zwierzchnością włoską. Obsadzenie Fessanu w r. 1929 przekreśliło traktat z r. 1920 i dało początek akcji zamkniętej zdobyciem Kufry w bardzo gwałtownej zresztą walce i po wyczerpującym 19-to dniowym marszu. Chwilowe zlikwidowanie władztwa Senussów wysuwa nowe problemy polityczne. Aktualną stała się sprawa rozgraniczenia posiadłości włoskich od francuskich (Afryka Zachodnia i Równikowa) oraz angielskich (Sudan). Wiadomo już dzisiaj, że Włochy nie uznają przebiegu nominalnej granicy francuskiej i sudańskiej (22^o szer. geogr. pn.) i żądają dostępu do jeziora Czad poprzez górotwór Tibesti.

Arktyda. — **Niemiecko-Duńska wyprawa do pn. Grenlandji.** Pod kierownictwem dr. K r ü g e r a (geolog z Darmstadt) i A. B j e r r a (Duńczyk) wyruszyła w lecie 1929 ekspedycja naukowa niemieckoduńska do pn. Grenlandji. Po studjach nad geologią wyspy Disco, część uczestników wyprawy wróciła do Niemiec, podczas gdy obaj wzmiankowani uczeni dojechali okrętem do osady Eskimosów Nerkre, gdzie spędzili zimę 1929/30. Z wiosną roku 1930 rozpoczęli marsz przez zatokę Smith do wybrzeża kraju Ellesmere. Marsz powiódł się, a zgromadzone zbiory zdeponowano w posterunku policji kanadyjskiej na półwyspie Bacha. Ze wzmiankowanego posterunku wyruszył K r u g e r na zachodnie wybrzeże Ellesmere w zamiarze dalszych studjów geologicznych. Zimą spędził badacz w terenie, skąd z wiosną b. r. ma się udać bezpośrednio do zachodniej Grenlandji.

Azja. — **Wyniki badań Międzynarodowej Wyprawy w Himalaje (1930 r.)**¹⁾. W kwietniu 1930 r. wyruszyła z Dardżiling do bardzo mało znanego obszaru otaczającego trzeci co do wysokości szczyt świata Kandżendżenga (8602), międzynarodowa ekspedycja w składzie 10 Europejczyków i 220 tragarzy pod kierunkiem prof. G ü n t e r a D y h r e n f u r t h a.

W ciągu trzech miesięcy zrobiono szereg obserwacyj naukowych z zakresu geologii, morfologii, meteorologii, klimatologii, topografii wreszcie fizjologii; wykonano kilka tysięcy zdjęć fotograficznych, nakręcono film o długości 14 km, wreszcie zdobyto szereg nieosiągniętych jeszcze przez człowieka szczytów, z których Jongsong Peak (7459 m)²⁾ jest najwyższym ze zdobytych dotychczas przez człowieka. Poniżej podajemy wyniki ważniejszych badań geologicznych i morfologicznych.

¹⁾ Patrz „Wiadomości Geograficzne“ 1931, z. 1—2, str. 12.

²⁾ Według innych źródeł 7420 m.

Jak wiadomo Himalaje są młodym systemem górskim, a wypiętrzanie ich przypada na trzeciorzęd. Budowę posiadają, podobnie jak Alpy, płaszczowinową. Posuwając się z Dardżiling ku północy napotkano gnejs leżący na osadach młodszych od niego (nasunięcie), na nim młode wiekowo łupki przykryte w krainie Sikkim znowu gnejssem. Mamy tu więc dwa nasunięcia z północy na południe, od Himalajów do niziny Bengalskiej. Gnejs ciągnie się daleko na północ, budując potężne grzbiety i szczyty górskie. Należy on do typu ortognejsów, a właściwie jest granitem o strukturze gnejsowej, którą zawdzięcza ciśnieniu. Ku płn. na gnejsie tym w szczycie Jongsang Peak i okolicznych znaleziono wapień triasowy, a pod nim utwory kredowe (płaszczowina o wytartej części brzusznej). Z tego samego materiału zbudowany jest również szczyt M. Everestu.

Dalszemi badaniami objęła ekspedycja szereg ciekawych form i zjawisk z glaciologii i morfologii; w dolinach potoków, wypływających z pod lodowców masywu, znaleziono stare moreny, które wskazują, że okres dyluwjalny i tu silnie się zaznaczył, pozostawiając ślady trzech do czterech zlodowaceń. Pozatem zwracały uwagę potężne obrywy skalne, które wielkością przewyższają dotychczas znane, jeziora karowe i morenowe, dziś już zwolna wysychające, wreszcie piramidy ziemne utworzone w materiale morenowym.

Wśród zjawisk związanych z glaciologią i niweologią obserwowano b. rzadko spotykany (Kordyljery) „nive penitente“ („śnieg pokutniczy“), postacie wymodelowane ze śniegu firnowego oraz jeszcze mniej znany „Chielo penitente“ (lód pokutniczy) (materiałem modelowanym lód).

Lodowce Wschodniohimalajskie posuwają się znacznie szybciej aniżeli alpejskie. Częste są lodowce wiszące, które spadają pod postacią lawin lodowych w dolinę walną, stanowiąc jedno z największych niebezpieczeństw dla człowieka.

Rzeźba tego terenu jest ciekawą, ale i trudną do wytłumaczenia, a to przede wszystkim z powodu znacznego wysterczania szczytów Mt. Everestu (8800 m) i Kandzendżengi (8602 m) nad ogólną wysokość turni, która waha się między 6.400 m a 6.900 m. Dyhrenfurth tłumaczy to młodym ruchem wypiętrzającym, przypadającym prawdopodobnie na okres późno lub potrzeciorzędowy, a trwającym jeszcze w okresie podyluwjalnym. Ostatnio wykonane, precyzyjne pomiary miały wykazać, że Kandzendżenga dzisiaj jeszcze ulega wypiętrzaniu i to o kilka cm w ciągu roku. Hipoteza Dyhrenfurtha wyjaśnia szereg dotychczas niewytłumaczonych jasno zagadnień, jak np. bieg rzek Indusu i Bramaputry. Rzeki te posiadają źródła na płn. stokach Himalajów i przełomami przedzierają się na stronę południową. Podobnie w obszarze badanym przez ekspedycję, rzeki Arun i Teesta wypływając na płn. zboczach masywu, przełamują się później na południe. Dotychczas tłumaczono genezę tych przełomów erozją wsteczną, Dyhrenfurth jest zwolennikiem antecedencji.

Tem samym, a więc podnoszeniem się Himalajów tłumaczy

powolne, jednakże nawet w czasach historycznych widoczne, wysychanie (pustynnienie) Azji środkowej. W czasie bowiem, gdy Himalaje były niższe, deszczonośne wiatry monsunowe, wiejące od oceanu Indyjskiego, dostawały się w obszar dziś już pustynny, powolne zaś, ale stałe podnoszenie się grzbietów odcięło Azję Środkową od wpływu monsunów, a wskutek tego nastąpiło wyschnięcie obszaru leżącego na płn. od Himalajów.

Jak z powyższego widać, najważniejszym wynikiem wyprawy jest skonstatowanie 1) potężnych nasunięć z północy na południe, od Tybetu ku Bengalji, oraz 2) młodych ruchów, wypiętrzających Himalaje.

M. Klimaszewski.

IV. Wiadomości drobne. (*Informations courantes*).

Ogólne. — **Rowy oceaniczne.** W rozprawie przedłożonej Zjazdowi Międzynarodowej Unji Geodezyjno-Geofizycznej w Sztokholmie przez H. Benckera (*Les sondages bathymétriques des Océans. Revue Hydrographique* vol. VII, 1930, str. 65–98), zamieszczono główne rowy oceaniczne, podając ich nazwy, głębokość, współrzędne geograficzne oraz okolicę występowania.

Polska. — **Polska stacja badań wędrówek ptaków.** W roku bieżącym Ministerstwo W. R. i O. P. przystąpiło do utworzenia Stacji Badań Wędrówek Ptaków przy Państwowym Muzeum Zoologicznym w Warszawie.

Istotą pracy stacyj takich jest zakładanie ptakom na nóżki lekkich aluminiowych obrączek czyli t. zw. obrączkowanie. Obrączkuje się — w różnych punktach kraju przy pomocy osób kompetentnych i upoważnionych — zasadniczo wszelkie gatunki ptaków zarówno przelotnych, jak i osiadłych, celem wyciągnięcia wniosków co do trwania przelotów, ich kierunku, szlaków, długotrwałości życia ptaków, zmian upierzenia i t. p. (*Nauczyciel Polski* 1931, z. 7).

Afryka. — **Prace delimitacyjne terenowe w Togo.** W latach 1927–1929 przeprowadziła komisja brytyjsko-francuska podział dawnego niemieckiego Togo na obszar mandatowy francuski i angielski. Granica wytyczona 420 słupami ma 995 km długości, z czego granice wodne stanowią 65 km.

Zagadnienia ludnościowe w administracji francuskiej Afryki Zachodniej noszą specyficzne piętno. Francuska polityka kolonialna kieruje się zasadą, że pomyślny rozwój gospodarczy kolonii związany jest jaknajściślej z zagęszczeniem ludności. Tymczasem w Afryce Zachodniej stoi administracja francuska wobec niewiarygodnej wprost śmiertelności dzieci. Ze stu dzieci dochodzi szóstego roku życia 3 do 10, 99 do 97 umiera na skutek niedożywienia, epidemij i t. p.

Sprawa ta wiąże się z kwestją reorganizacji służby zdrowia, opłacanej przez władze francuskie bardzo skąpo. Początkowe wynagrodzenie lekarza kolonialnego w służbie francuskiej wynosi 15.000 do 25.000 fr. rocznie, w belgijskiej zaś 100.000 do 200.000 fr. rocznie.

Prócz szkód demograficznych, wynikających z katastrofalnej śmiertelności dzieci, zaznacza się w Francuskiej Afryce Zachodniej niezwykle silny odpływ zaludnienia do kolonii angielskich. Proces ten ma również ciekawe podłoże. Nigrzy uciekają z Francuskiej Afryki Zachodniej przed podatkami, które w skarbowości francuskiej są bezpośrednie i kierują się do posiadłości angielskich, gdzie ponoszą wprawdzie ciężary publiczne, ale nieświadomie, bo w postaci podatków pośrednich. W ten sposób różnice w organizacji skarbowości są jedną z przyczyn migracyj ludnościowych.

Ameryka. — **Zmiany w wyglądzie wodospadu Niagary.** W słynnych wodospadach Niagary oberwało się z początkiem b. r. kilkadziesiąt tysięcy ton skały po amerykańskiej stronie, co pociągnęło za sobą wyraźnie wgłębienie linii wodospadowej. Obryw ten jest wyraźnym dowodem czynnej erozji wstecznej i tem niebezpieczniejszy, że w centrum wgłębienia woda erodując wgłąb, dąży do otwarcia gardzieli, jak to ma miejsce po stronie kanadyjskiej.

Z punktu widzenia ochrony przyrody obryw wzmiankowany niewątpliwie przyspieszy ospale prowadzone rokowania amerykańsko-kanadyjskie nad zabezpieczeniem istnienia Niagary w jej klasycznej krasie.

Arktyda. Problemy polityczne Arktydy. Rząd norweski notyfikował przyjęcie do wiadomości suwerenności Kanady w stosunku do wysp Sverdrupa (leżą one na pn. od Kanady i pn. zach. Grenlandji). Na zasadzie wzajemności akceptował rząd Kanady norweskie prawa do połowu na wzmiankowanych wodach i przyznał kap. Ottonowi Sverdrupowi za działalność odkrywczą w latach 1898—1902 znaczne wynagrodzenie pieniężne.

Osada Eskimosów w zatoce Scoresby. W zatoce Scoresby mieszka 115 Eskimosów. Zostali oni tu osadzeni w r. 1925 przez rząd duński. Utrzymują się głównie z myślistwa, przyczem skóry upolowanych zwierząt stanowią przedmiot handlu. Od r. 1927 posiada osada główna położona w ujściu fjordu w zatoce Rosenvinge stację seismograficzną i telegrafii iskrowej. Połączenie z Danją utrzymywane jest przy pomocy okrętu, kursującego raz na rok (z początkiem sierpnia). Badania wykazały, że w Scoresty żyli dawniej Eskimosi. Bliższych szczegółów jednak o losach dawnej osady brak.

Azja. — Zmiany w pisowni miast tureckich. W związku z wprowadzeniem w Turcji pisowni łacińskiej ustalono oficjalne brzmienie nazw miast, z których podajemy poniżej najważniejsze:

Adalia = Antalja, Adrjanopol = Edirne, Angora = Ankara, Brussa = Bursa, Ertogrul = Bilecik, Erserum = Erzurum, Gallipoli = Gelibolu, Cezarea = Kajseri, Konstantynopol = Istanbul, Magnesia = Manisa, Nikomedia = Izmit, Pera = Berjoglu, Rodosto = Tekirdag, Samsun = Djanik, San Stefano = Jelsilkej, Skutari = Iskidar, Smyrna = Izmir, Tenedos = Bozcaada, Trapezunt = Trabzon.

Nowe linje kolejowe w Turcji. Z końcem ub. roku oddano w Turcji do użytku publicznego 602 km długości liczącą drogę żelazną Ankara—Kajseri—Siwas. Plany rozbudowy na rok bieżący przewidują koncentrację robót budowlanych nad koleją pn.-pd.: Samsun—Omasia—Siwas—Kajseri—Nigde—Adana—Mersina. Co najmniej równą wagę przykładają się do szybkiego wykończenia linii Siwas—Erzerum (300 km).

Rola produkcji Indyj Holenderskich w gospodarce świata jest stosunkowo mało znana, a co zatem indzie niedostatecznie oceniana. Dla jej należytego zobrazowania posłużymy się datami dla roku 1928. Udział Indyj Holenderskich w światowym handlu kauczukiem wyrażał się 38%, dla cukru analogiczny odsetek wynosił 10%, kawa rzucona na rynek przez Indje Holenderskie stanowiła 6%, herbata 16%, kora chininowa 91%, wytwory palmy kokosowej 23% inne oleje palmowe 3%, agawa 19%, kakao 0,2%, pieprz 53%.

Zwrot koncesji belgijskiej. Na podstawie niedawno przeprowadzonego porozumienia belgijsko-chińskiego zwrócił rząd belgijski Chinom z dniem 14 stycznia 1931 obszar koncesji Tientsin.

Ustalenie granicy angielsko-holenderskiej na Borneo. W ub. r. dokonano w Hadze ratyfikacji układu dotyczącego przebiegu granicy brytyjsko-holenderskiej na Borneo. Preliminarja graniczne zawarto jeszcze w r. 1891, dopiero jednak w roku 1923 przeprowadzono pomiar terenowy.

Nowa stolica Indyj Angielskich. Dnia 10 lutego odbyło się uroczyste poświęcenie nowo zbudowanej stolicy Indyj, która nosi nazwę Nowe-Delhi.

Europa. — Komunikacja lotnicza Marsylja—Sajgon. W styczniu br. rozpoczęto regularny ruch pasażerski, transportowy i pocztowy na linii lotniczej łączącej Marsylję ze stolicą francuskich Indochin, Sajgonem.

Ruch odbywa się z przesiadaniem; na linii Marsylja—Rzym—Korfu—Ateny—Castellosa—Bajrut—Damaszek—Bagdad—Basra—Dżask i Karachi funkcjonuje samolot, z Karachi do Kalkuty kolej, skąd przez Akyab—Rangun—Bangkok samolotem do Sajgonu.

Istnieje ponadto możliwość odbycia podróży na linii Bajrut—Damaszek automobilem.

Ważniejsze porty brytyjskie. Największym portem W. Brytanji jest Londyn. Wyciągnięty wzdłuż Tamizy liczy on 37 km długości. Najstarsza część portu oddalona 97 km od ujścia Tamizy pochodzi z XIX w. W miarę rozwoju techniki okrętowej rozbudowywano port w dół rzeki, przygotowując warunki dla przybijania statków o coraz większym zanurzeniu. Szerokość rzeki u nasady lejka ujściowego liczy 300 m. Port zajmuje powierzchnię

300 ha, długość wybrzeży adaptowanych do ładowania i wyładowania (kai i mola) wynosi 55 km; około 1500 elewatorów i kranów funkcjonuje przy czynnościach transportowych. Znaczenie portu londyńskiego i jego rozwój związane są nierozdzielnie z międzynarodowym stanowiskiem Londynu w dziedzinie światowego handlu i finansów. „Londyn jest światowym targiem dla herbaty, kawy, drzewa, kauczuku, bawełny, dywanów, skór, kości słoniowej, mięsa mrożonego, jodu, złota, djamentów i t. p. oraz dla oleju skalnego coprawda po Nowym Yorku“. Wartość obrotu handlowego Londynu stanowi 35—40% ogólnie brytyjskiego handlu zagranicznego. Ciekawą cechą obrotu handlowego portu w Londynie jest ogromna przewaga przywozu, co się tłumaczy dowozem środków aprowizacyjnych dla wielomilijonowej ludności ośrodka londyńskiego.

Drugim co do wielkości i znaczenia jest port Liverpool, zawdzięczający swój rozwój handlowi produktami kolonialnymi. Początki portu sięgają roku 1708. Dzisiaj zajmuje port, położony w leżku ujściowym rzeki Mersey, powierzchnię 1054 ha, z czego powierzchnia wód portowych liczy 345 ha. Długość wybrzeży oblicza się na 64 km. Doków czynnych 70. Osobliwością jest 770 m długie „kai“, zbudowane na 200 pontonach i połączone 10 mostami z brzegiem, a dostosowujące się do zmian poziomu wody, wywoływanych przyływem i odpływem (8'4 m). W nowszych basenach utrzymuje się pożądany wodostan sztucznie.

Naprzeciw Liverpoolu leży port Birkenhead, połączony z Liverpoolem tunelem (16 km). Oba porty razem stanowią jeden ze światowych ośrodków przemysłu młynarskiego. Pozatem koncentrują handel aprowizacyjny dla pn. Anglii. Najważniejszym jednak towarem jest bawełna, stanowiąca główne źródło bogactwa Liverpoolu. Wartość obrotów handlowych dokonywanych przez Liverpool sięga $\frac{1}{4}$ wartości wielobrytyjskiego handlu zagranicznego.

Z innych portów zasługują na wzmiankę Cardiff, największy port węgłowy na świecie (eksport roczny \pm 25 milj. t.) i Newcastle n/Tyną znany z przedsiębiorstw budowy okrętów i zajmujący drugie po Cardiffie miejsce w wywozie węgla.

Zaludnienie Norwegii. Spis ludności przeprowadzony w Norwegii 1 grudnia 1930 zanotował 2,809.564 mieszkańców. W ciągu 10 lat zaludnienie wzrosło o 6%. Miast liczących ponad 10.000 mieszkańców posiada Norwegia 18. Należą do nich: Oslo (249.688), Bergen (98.546), Nidaros (dawniej Trondhjem 54.135), Stavanger (46.353), Drammen (25.399), Kristiansand (18.700), Alesund (18.373), Haugesund (17.217), Skien (15.605), Kristiansund (14.628), Frederikstad (14.101), Sarpsborg (12.401), Tönsberg (11.980), Tromsö (10.359), Horten (10.797), Arendal (10.403), Larvik (10.383), Halden (10.278).

Niemieckie rybołóstwo stanowi bardzo poważną rubrykę w tamtejszym gospodarstwie społecznym. W okresie powojennym zaznaczył się w Niemczech wyraźny wzrost konsumpcji ryby. Gdy wartość połowów (na Bałtyku i m. Północnym) ustalono dla r. 1913 na 46 milj. RM., to w roku 1929 określono ją na 80 milj. RM., co odpowiada 58% wzrostowi tonażu poławianej ryby. Połowy przedsięwzięte na jeziorze Bodeńskim dostarczyły w roku 1929 ryb wartości 600 milj. RM. Konsumpcja ryb wynosiła w Niemczech w roku 1929 10 kg na głowę, podczas gdy mięsa 52 kg.

Projekt nowej wysokogórskiej drogi alpejskiej jest obecnie rozważany przez rządy salzburski i tyrolski. Droga miałaby połączyć dolinę Zillneru w Tyrolu przez płaskowyż Gerlos (1.100 do 1.500) z Krimmlem w salzburskim Pinzgau.

Zmiany nazw miast włoskich. W latach 1914—1929 zmieniono oficjalne nazwy kilku miast jak następują: Borgo San Donnino na Fidenza, Castrogiovanni na Enna, Civita Lavinia na Lanuvio, Girgenti na Agrigento, Monteleone di Calabria na Vibonati, Piperno na Priverno, Porto Maurizio na Imperia, Terranova di Sicilia na Gela.

Oceany. Rozstrzygnięcie przynależności politycznej wysepki Clipperton. Wysepka Clipperton, położona pod 10° szer. geogr. pn. i 109°30' dług. geogr. zach. była mimo niepozornych rozmiarów (atol o średnicy 2 km, odległy 1.100 km od wybrzeża Meksyku) przedmiotem długoletniego zatargu między Meksykiem a Francją. Spór datuje się od roku 1908 i został obecnie po 21 latach rozstrzygnięty przez króla włoskiego Wiktora Emanuela III, występującego w charakterze obustronnego arbitra, na rzecz Francji.

V. Notatki naukowe. (*Notes scientifiques*).

STANISŁAW LESZCZYCKI (Kraków).

Graficzna metoda prowadzenia notatek w terenie dla badań osadniczych.

Z pośród zjawisk antropogeografji, osadnictwo wykazuje szczególnie ścisły i wyraźny związek człowieka z podłożem. Położenie stałej siedziby człowieka jest uwarunkowane czynnikami geograficznymi, fakt zaś osiedlenia się wywołuje zmiany w krajobrazie, przekształcając go na coraz to bardziej kulturalny. Jak każde zjawisko występujące na powierzchni ziemi, osadnictwo może być badane dynamicznie (metodą historyczną) lub statycznie (drogą obserwacji).

Z punktu widzenia antropogeografji za główne zagadnienia uważa się kwestję rozprzestrzenienia i uwarunkowania fizjogeograficznego osadnictwa. Zagadnienie rozprzestrzenienia wysunięte przed 50-ciu laty przez Ratzla¹⁾, rozbudowane przez jego szkołę²⁾, zostało ogólnie rozwiązane, osadnictwo ujęto kartograficznie na mapach specjalnych, na całej prawie kuli ziemskiej. Zagadnieniem uwarunkowania geograficznego zajmowano się wiele od dziesiątków lat, o czym świadczy szereg wybitnych prac³⁾ ustalających ogólny zarys związku człowieka z ziemią. Po ogólnym ujęciu zagadnienia, nieodzownymi stały się badania analityczne, szczegółowo omawiające wpływ czynników geograficznych, warunkujących osadnictwo. Tych niestety dotychczas w literaturze jest niewiele, a już najmniej w literaturze polskiej. Ten kierunek badań wymaga przeniesienia głównej pracy w teren, analiza musi się oprzeć na poszczególnych gospodarstwach, przyczem powinno się objąć możliwie jak największe obszary, aby uzyskać odpowiedni materiał porównawczy.

W tym celu ubiegłego roku rozpoczęto w Instytucie Geograficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego pod kierownictwem prof. dr. J. Smoleńskiego, zbiorowe badania nad osadnictwem w Beskidach Zachodnich. Badania te wymagały jednolitej metody pracy, w związku z czem przygotowano odpowiedni kwestjonariusz, lecz mimo to podczas pracy terenowej natrafiono na szereg trudności związanych z prowadzeniem, zbieraniem, porządkowaniem materiałów i lokalizacją spostrzeżeń. Jako próbę zastosowano metodę graficzną prowadzenia notatek, usuwającą do pewnego stopnia wszystkie te trudności. Metoda ta przystosowana jest do analitycznych opracowań osadnictwa, opierających się na poszczególnych gospodarstwach. Zastosowana dla Beskidów Zachodnich może być bez trudu zmodyfikowana i użyta w innych obszarach.

Aby możliwie racjonalizować i ułatwić pracę w terenie⁴⁾ przyjmuje się pewien ogólny schemat, według którego przeprowadza się badania. Należy się przedewszystkiem zaznajomić z fizjografią badanego obszaru i z roz-

¹⁾ Ratzel: *Antropogeographie oder die Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte*. Stuttgart 1882.

²⁾ Götz, Schlüter, Friedrich.

³⁾ Richthofena, Vidal de la Blachéa, Brunhesa i i.

⁴⁾ Prowadzący badania osadnicze w terenie metodą graficzną winien się zaopatrzyć w następujące przybory i przyrządy: 1) mapa terenu w podziałce 1:25.000, 2) notatnik blokowy, 3) komplet kredek i barwnych ołówków, 4) kompas, 5) altymetr, 6) klisometr, 7) aparat fotograficzny lub w braku tegoż szkicownik.

przestrzenieniem form skupienia domostw. Na mocy tych obserwacji da się wydzielić szereg jednostek osadniczych o charakterystycznym skupieniu i położeniu geograficznym. Jednostki te wyznacza się na mapie (ewentualnie oznacza liczbami lub literami), aby ułatwić sobie orientację w terenie i umożliwić kolejność zbierania materiałów.

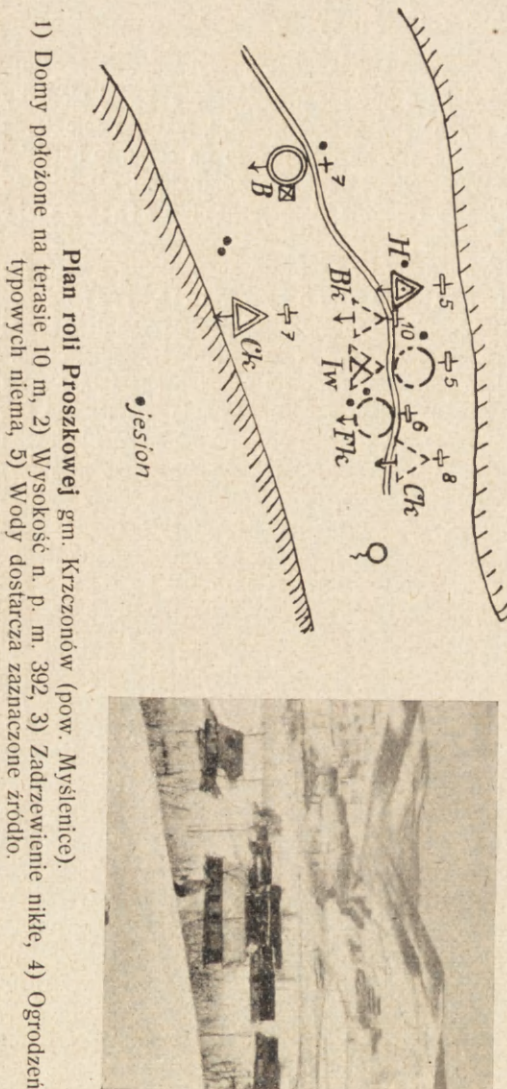
Dla każdej jednostki wykonywa się plan (zorientowany kompasem, zaopatrzony w odpowiednią nazwę), na który nanosi się kilka punktów z mapy, następnie odręcznie wkreśla się: domy mieszkalne, budynki gospodarskie, ogrody, sady, drogi, potoki, studnie, układ kultur rolnych i leśnych. Punkty naniesione z mapy pozwalają potem na wkreślanie szkicu na mapę, a tem samem na porównanie jego treści z treścią mapy. Do planu należy dołączyć zwięzły opis osiedla, uwzględniający poniżej przytoczone dane:

1) Nazwa lokalna (ludowa) osiedla.

2) Położenie geograficzne osiedla. Dla Beskidów Zachodnich wyróżniono następujące położenia: *a)* dno doliny, *b)* terasa 10 do 15 m, *c)* terasy wyższe, *d)* zrównania w zboczach doliny, *e)* stożek napływowy, *f)* obszar źródłiskowy, *g)* stok łagodnie lub stromo (ponad 15°) nachylony, *h)* podgrzbiet, *i)* grzbiet. Przy

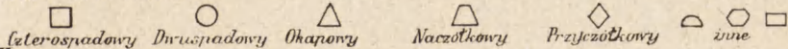
położeniu na stoku należy pamiętać o ekspozycji i nachyleniu tegoż.

3) Wysokość bezwzględna i względna osiedla. Pierwszą otrzymuje się z pomiaru altymetrem (jeśli domy położone są na stoku, w różnych wysokościach, mierzy się ich wysokość pojedynczo), drugą oblicza się, mierząc wysokość od poziomu najbliższej rzeki lub potoku.

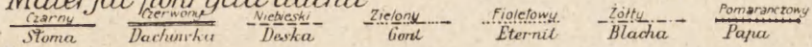


Plan roli Proszkowej gm. Krzczonów (pow. Myslińce).
1) Domy położone na terasie 10 m, 2) Wysokość n. p. m. 392, 3) Zadrzewienie niktę, 4) Ogrodzen typowych niema, 5) Wody dostarcza zaznaczone źródło.

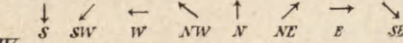
I *Hiształt dachu*



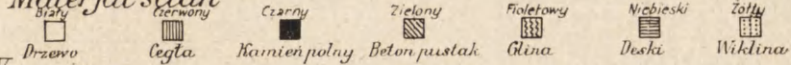
II *Materiał pokrycia dachu*



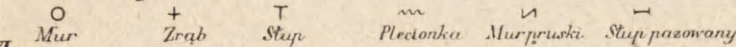
III *Orjentacja domu*



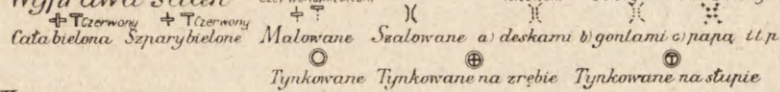
IV *Materiał ścian*



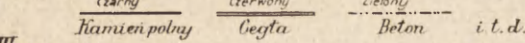
V *Konstrukcja ścian*



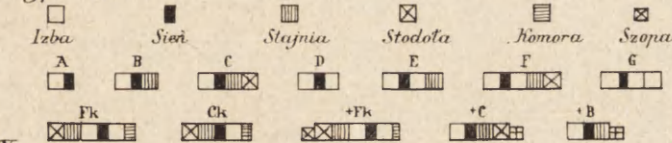
VI *Wyprawa ścian*



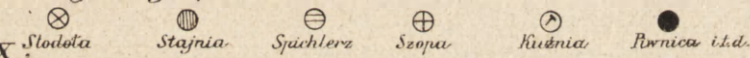
VII *Fundament*



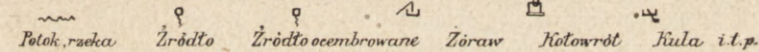
VIII *Typ domu*



IX *Budynki gospodarcze*



X *Źródła dostarczające wody*



Klucz zastosowanych znaków.

4) Zadrzewienie osiedla. Poza zaznaczeniem drzew i krzewów na planie, podaje się (choćby w przybliżeniu) ich jakość i ilość.

5) Ogrodzenia. Poza zaznaczeniem na planie, zwraca się uwagę na materiał i konstrukcję ogrodzeń, o ile stanowią charakterystyczny rys krajobrazu.

6) Woda. Na planie zaznacza się studnię, źródło, rzekę lub potok, z których ludność czerpie wodę do picia. O ile nie mieszczą się one w obrębie szkicu, notuje się: a) odległość miejsca z którego przynosi się wodę (w metrach lub krokach), b) rodzaj źródła dostarczającego wody (według K(lucza) poz. X), c) głębokość studni (po odliczeniu wysokości nadziemnej cembrowiny) względnie źródła.

Domy mieszkalne, budynki gospodarcze. Na planie zaznacza się dokładnie wszystkie budynki, zaopatrując je odpowiednimi znakami

(K poz. IX), kolejno je numerując. Numeracja jest tem więcej potrzebną, im bardziej podziałka planu ogranicza swobodę rozmieszczenia sygnatur domów. Ta sama numeracja umożliwia dokładną lokalizację punktową domów i redukuje do minimum możliwość pomyłek w zebranych materiale.

Po wykonaniu planu osiedla, następuje opis pojedynczych domostw, zasadnicza część pracy. Przy tem uwydatnia się wartość zastosowania metody graficznej, znacznie upraszczającej zwyczajne, mozolne opisy słowne. Opis fizjonomji budynków opiera się na dwunastu charakterystycznych cechach, najwybitniej zaznaczających się w krajobrazie:

I. Kształt dachu. Figurą geometryczną oddaje się kształt dachu, przyjmując dla poszczególnych typów odpowiednie sygnatury (K poz. I).

II. Materiał pokrycia dachu. Materiał pokrycia zaznacza się w ten sposób, iż sygnaturę kształtu dachu rysuje się barwą¹⁾ (K poz. II.)²⁾.

III. Orientacja domu. Pionowo w dół z sygnatury dachu prowadzi się t. zw. strzałkę zorjentowania domu, pod którą notuje się strony świata (K poz. III). Przy dokładniejszych pomiarach, obok strzałki umieszcza się cyfrę, oznaczającą kąt odchylenia osi poprzecznej domu od linii S/N. Zorjentowanie mierzy się kompasem, przykładając go do ściany frontowej, w której znajdują się drzwi wejściowe i większa ilość okien.

IV. Materiał ścian. Materiał, z którego zbudowane są ściany, zaznacza się barwą, wypełniając odpowiednim kolorem sygnaturę dachu (K poz. IV).

V. Konstrukcja ścian. Typy konstrukcji ścian zaznacza się odrębnym znakiem umieszczonym nad sygnaturą domu (K poz. V).

VI. Wyprawa ścian. Wyprawę ścian zaznacza się barwną kredką, kreśląc nią sygnaturę konstrukcji ściany (K poz. VI).

VII. Fundament. Fundament domu zaznacza się kreską poziomą, prostopadle przecinającą strzałkę orientacji domu. Materiał, z którego zbudowane jest podmurowanie, uwzględnia się barwą (K poz. VII). W terenie nierównym (np. na stoku) podmurowanie musi dać poziomą podstawę dla konstrukcji belkowej, dlatego często wysokość jego z czterech stron domu jest nierównomierna. Uwzględnia się to w ten sposób, iż oznacza się cyframi wysokość podmurowania w czterech rogach domu (mierząc ją w decymetrach), a uważając linię fundamentu za oś podłużną domu. Może się zdarzyć, iż dla uzyskania poziomu, fundament wkopuje się w podłoże, wtedy należy zmierzyć głębokość wkopania, a cyfrę zaopatrzyć znakiem *minus*.

VIII. Komin. Komin zaznacza się punktem na środku sygnatury domu, używając przy tem barw, dla oddania materiału, z którego jest zbudowany³⁾. [Cegła (czerwoną), kamień polny (czarny), beton (zielony), blacha (żółty), glina (fioletowy)].

IX. Drzwi. Drzwi widoczne z zewnątrz zaznacza się niewielkimi kreskami umieszczonymi na odpowiednich stronach sygnatury, przyjmując linię fundamentu za ścianę frontową.

¹⁾ Ze względów technicznych zastąpiono w załączonym kluczu barwy elementami kreskowymi.

²⁾ Nie uwzględniono konstrukcji dachu i kąta szczytowego wiązania, ponieważ powtarzają się one bez różnic na wielkich obszarach, notowanie więc przy każdym domu jest zbędnym. Mimo to należy zwrócić uwagę na obie te cechy dachu, stromość bowiem może pozostawać w związku z ilością opadów lub siłą wiatrów.

³⁾ Ogólnie należy zwrócić uwagę na konstrukcję i umieszczenie komin, gdyż może to pozostawać w związku z panującymi wiatrami.

X. Okna. W analogiczny sposób zaznacza się małymi punktami okna¹⁾.

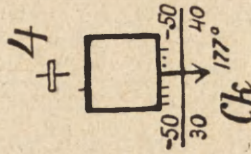
XI. Typ domu mieszkalnego. Pod sygnaturą należy oznaczyć literą typ domu²⁾ lub narysować jego plan schematyczny przyjmując następujący układ typów³⁾ (K poz. VIII): 1) domostwo jednoizbowe: typ A (izba-sień), typ B (izba-sień-stajnia), typ C (izba-sień-stajnia-stodoła), 2) dwuizbowe: typ D (izba-sień-izba), typ E (izba-sień-izba-stajnia), typ F (izba-sień-izba-stajnia-stodoła), 3) trzyizbowe: typ G (izba-izba-sień-izba). O ile w zabudowaniu spotyka się komorę, typ oznacza się jednym z poprzednio podanych znaków, dodając do wielkiej litery małe k, będą więc typy Fk, Ck, i t. p. Jeśli pod tymże dachem, przybudowana jest szopa, przed literą daje się znak +, powstają więc typy + Fk, + C, + B i t. p. Innych kombinacji liter wymagają budynki rozbudowywane w dwóch rzędach ubikacyj, innych zaś rozbudowywane pod kątem prostym, trójboczne, aż do czworobocznych zagród zamkniętych. Rozmaitość jest wielka, zanim więc ułoży się i opanuje schemat typów, pracę ułatwić sobie można rysowaniem (pod sygnaturą) planików według wzorów podanych pod K poz. VIII.

XII. Budynki gospodarcze. O ile zagroda składa się z kilku bu-

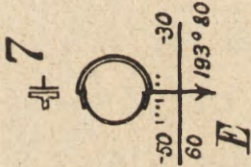
1) Należy również zwrócić uwagę na konstrukcję i wielkość drzwi i okien, gdyż może to wykazać pewien związek z stosunkami insolacyjnymi i anemologicznymi.

2) Rysując poziome plany domów, zauważa się zrazu dużą różnorodność w ugrupowaniu poszczególnych ubikacji, jednak po przeglądnięciu szeregu zagród, zanika ta pozorna różnorodność, a wybija się pewien typowy układ, najczęściej powtarzający się, oraz szereg innych typów wywodzących się z niego. Typy te tworzą pewien układ pochodny, należy więc wyjść od najprostszych, aby uchwycić wszystkie zmiany i warjanty, aż do najbardziej skomplikowanych.

3) Dostosowany do jednoosiowych typów zagród, charakterystycznie występujących w Beskidach Zachodnich.

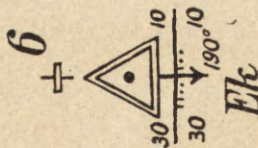


3) Dom współczesny typu Ek. gm. Pcim (pow. Mysłenice).



Graficzny opis pojedynczej zagrody.

2) Dom rozbudowany z typu B na E gm. Trzebrunia (pow. Mysłenice).



1) Dom stary typu Ck. gm. Krzczonów (pow. Mysłenice).

dynków, należy je osobno opisywać. Przytem znajduje zastosowanie identyczny klucz znaków od I do X. Aby odróżnić budynki gospodarcze od domu mieszkalnego, pokrywa się je odrębnymi sygnaturami czarnymi, oddającymi przeznaczenie budynku (K poz. IX). Prócz powyższych dla ujęcia całości kształtu osadnictwa należy przyjąć specjalne sygnatury (najlepiej według znaków konwencjonalnych map wojskowych), dla: młyna, tartaku, fabryki, kościoła, kaplicy, plebanji, folwarku, szkoły, leśniczówki, gospody, sklepu i t. p. Dodatkowo należy notować ilość osób mieszkających w każdym domu (cyfrą obok znaku konstrukcji ściany) dzięki czemu zyskuje się materiał do rozprzestrzenienia człowieka.

W ten sposób przeprowadzone badania¹⁾ pozwalają: 1) na ścisłą lokalizację spostrzeżeń, 2) zastąpienie sygnaturami, wielostronicowych opisów słownych, 3) wielkie ułatwienie orientacji w materiale zebrany; wszystko to razem pozwala na szczegółową geograficzną analizę osadnictwa.

VI. Recenzje (*Comptes-rendus*).

Jan G Adamski i Eugenjusz Rybka. Kosmografia. Podręcznik dla szkół średnich. Warszawa, Arct, 1931, 232 stron, 93 rycin.

Krótki wstęp informuje czytelnika, „czego uczy astronomja“. Całość podzielili autorowie na trzy części. Pierwsza daje ogólne wiadomości z astronomji matematycznej, druga wprowadza w system planetarny, trzecia poświęcona jest gwiazdom i budowie wszechświata.

Szczególnie dobrze napisane są część I i III. Dobór ilustracji jest trafny, same zaś ryciny doskonale objaśniają diskutowane zagadnienia. Zarówno język książki jak i sposób ujęcia sprawiają, że czyta się „kosmografię“ z niesłabnącem zainteresowaniem. Wyposażenie książki w skorowidze nazwisk i problemów doskonale ułatwia korzystanie z niej i podnosi jej wartość naukową. γ.

Prof. Hickmanns Geographisch-statistischer Universal-Atlas 1930/31. Vollständig neubearbeitet v. dr. Alois Fischer, Wiedeń, Freytag i Berndt 1931, 100 map, 96 str. tekstu.

Nowe wydanie atlasu Hickmanna wykazuje w porównaniu z poprzedniem pewne zmiany i rozszerzenia. Informacje, dotyczące Polski, są dokładniejsze. W następnym wydaniu pożądanym byłyby sprostowania na str. 25 (ilość Polaków zagranicznych), dalej w tablicy 44 (odsetek Polaków za niski, Żydów za wysoki), 60 (struktura zawodowa) i 61 (użytkowanie ziemi).

Wykonanie Atlasu, jak zwykle, staranne. *W. Ormicki.*

¹⁾ Dla zilustrowania opisanej metody załącza się klucz znaków tworzących graficzne opisy domostw, trzy przykłady opisów graficznych domów typowych dla Beskidu Wypowego, załączonych na fotografiach oraz plan roli Proszkowej (nazwa lokalna jednostki osadniczej) w Krzczonowie (pow. myślenicki) również ilustrowany fotografią.

Przedpłata roczna wynosi 6— zł., cena pojedynczego zeszytu 60 gr., podwójnego 1'20 zł.

Redaktor odpowiedzialny: Dr. Wiktor Ormicki.

Nakładem Księgarni Geograficznej „ORBIS“, Kraków-Dębni, Barska 41.
Obdono w Tłocznicy Geograficznej „Orbis“ w Krakowie pod zarządkiem M. Baranowskiego.